

DOI 10.51558/2490-3647.2023.8.1.147

UDK 316.7:304.4
304.4:316.7

Primljeno: 31. 01. 2023.

Pregledni rad
Review paper

Esad Delibašić

ZAGOVARANJE ZA USPOSTAVU POLITIKE KULTURNE BAŠTINE

Nužnost uspostave javnih politika kulture u Bosni i Hercegovini, na svim razinama organizacije države, proizlazi iz nezadovoljavajućeg položaja kulture u društvu i njezine marginalizacije. U ovom radu fokusiramo se na uspostavu politike kulturne baštine. Politiku kulturne baštine smo odabrali zbog značaja kulturne baštine za Bosnu i Hercegovinu i njene građane, ali i zbog nepostojanja sistemske brige o njoj, te sprečavanja njezinog propadanja, devastacije i otuđenja. Politiku kulturne baštine možemo definirati kao sistemski i planski odnos države i njenih organa prema sektoru kulturne baštine. Potreba za formiranjem politike kulturne baštine, kao sektorske javne politike, nastaje u trenutku povećanog interesovanja međunarodnih i nacionalnih organizacija kulture za proučavanje fenomena baštine. Značaj baštine povećava se i sa tendencijom njenog povezivanja sa privredom i turizmom. U radu je istaknuto da je konstituiranje politike kulturne baštine uslovljeno uspostavljanjem nadležnih državnih/pa-radržavnih tijela za tu oblast, donošenjem propisa kojima se uređuje sektor kulturne baštine, utvrđivanjem modela finansiranja sektora, te usvajanjem strateških dokumenata u kojima su utvrđene smjernice razvoja ove oblasti.

Ključne riječi: javne politike; kulturna politika; politika kulturne baštine; zagovaranje

UVOD

Složenost pravno-političkog ustrojstva Bosne i Hercegovine usloвила je i složen sistem nadležnosti nad sektorom kulture koji je Dejtonskim sporazumom izuzet iz nadležnosti države. Naime, nadležnost je decentralizirana, što je uzrokovalo nepostojanje utvrđene i konzistentne državne kulturne politike koja bi se provodila u svim dijelovima Bosne i Hercegovine. Na državnom nivou ne postoji ministarstvo kulture već je za ovu oblast, u veoma malom opsegu, nadležno Ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine. Kultura je samo jedna od oblasti za koju je nadležno ovo ministarstvo. Naime, Ministarstvo civilnih poslova BiH pored niza sektora ima i Sektor za kulturu i nauku, koji se dijeli na Odsjek za nauku i Odsjek za kulturu.

Na nivou entiteta postoje ministarstva nadležna za pitanja kulture. U Republici Srpskoj je to Ministarstvo prosvjete i kulture, a u Federaciji Bosne i Hercegovine Ministarstvo kulture i sporta, dok Brčko Distrikt Bosne i Hercegovine ima pododjel nadležan za kulturu. Treba napomenuti da je Republika Srpska 2017. godine usvojila Strategiju razvoja kulture Republike Srpske 2017-2022.¹ Osnovna namjera ovog strateškog dokumenta bila je da se stvori okvir i pravac kretanja za dalje djelovanje u kulturi, neophodan za sprovođenje kulturne politike, odnosno za donosioce odluka, ali i za sve one koji kulturu stvaraju i one koji je konzumiraju. U Federaciji BiH situacija je složenija nego u Republici Srpskoj jer najveći dio nadležnosti za kulturu imaju kantonalna ministarstva. Na lokalnom nivou sektorom kulture se bave i nadležne općinske službe. Svako od ovih tijela ima svoju kulturnu politiku koja se najčešće svodi na *ad hoc* rješenja; sredstva se često dodjeljuju bez jasnih kriterija, bez kompetentnih komisija te na osnovu političkih i ličnih veza. Zbog podijeljene nadležnosti i kompleksne strukture države, kao i zbog odnosa prema kulturi, možemo reći da je kultura u Bosni i Hercegovini danas u podređenom položaju u odnosu na druge društvene oblasti. Njezin društveni značaj – kao faktora sinteze, socijalne kohezije, faktora razvoja i transformacije društva – nije dovoljno prepoznat. Komplicirana državna struktura sa 13 ministarstava za kulturu nije stvorila adekvatne uslove za oblast kulture. Stoga je na duže staze za kulturni razvoj potpuno neodrživa struktura.

1. *Strategija razvoja kulture Republike Srpske 2017-2022.* (2017), Vlada Republike Srpske, Banja Luka, dostupna na: https://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/mpk/PAO/PublishingImages/Pages/Zakoni_i_pravilnici_u_kulturi/%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D0%B8%D1%98%D0%B0%20%D1%80%D0%B0%D0%B7%D0%B2%D0%BE%D1%98%D0%B0%20%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B5%202017-2022.pdf 12. 03. 2021.

Strategija kulturne politike Bosne i Hercegovine² iz 2008. godine bila je do sada jedini dokument koji je tretirao kulturnu politiku na razini Bosne i Hercegovine. U Strategiji se konstatuje stanje u manifestacijskoj, festivalskoj i institucionalnoj kulturi u BiH. Autori Strategije naglašavaju da je sektor kulture u Bosni i Hercegovini u odnosu na druge sektore znatno marginalizovan. Strategijom su uspostavljeni osnovni ciljevi kulturne politike u Bosni i Hercegovini, međutim ovaj dokument je ostao skoro bez odjeka i kritičkih komentara u javnosti. Ono što se može zamjeriti Strategiji jeste da je ona ostala na teorijskoj razini, bez mogućnosti bilo kakve praktične primjene.

Evidentno je da jedinstvena bosanskohercegovačka kulturna politika danas ne postoji. Struktura države uspostavljena Dejtonskim sporazumom nije predviđela postojanje državnog ministarstva za kulturu. Pitanje je da li je uopće moguće utvrditi i provoditi jedinstvenu bosanskohercegovačku kulturnu politiku na teritoriju cijele države ako ne postoji državno tijelo nadležno za tu politiku? Kako ne postoji nadležno ministarstvo na državnom nivou, ne postoje ni instrumenti, sredstva i ciljevi te jedinstvene kulturne politike.

Uzrok nepostojanja jedinstvene bosanskohercegovačke kulturne politike samo se djelimično nalazi u tromosti postojećih ministarstava, neizvršenoj tranziciji socijalističkog koncepta kulture, dominantnom modelu finansiranja kulture, neinventivnosti menadžmenta ustanova kulture, nesnalaženju u sferi tržišnog poslovanja, neuključivanju u savremene koncepte kulturnog menadžmenta, u koncepte kulturnih industrija i kulturnog turizma. Suštinski razlozi za nepostojanje kulturne politike ne leže u sferi kulture, oni se nalaze u etnopolitičkoj osnovi Dejtonskog sporazuma koji izaziva etničku podijeljenost bosanskohercegovačkog društva u svim sferama – pa i u kulturnoj.

Tvrđnja da je nadležnost za kulturnu politiku u Bosni i Hercegovini decentralizovana samo je djelimično tačna jer bi preciznije bilo konstatirati da je kulturni sistem u Bosni i Hercegovini fragmentiran. Decentralizirana nadležnost pretpostavlja postojanje sistema kulture, odnosno postojanje nadležnih tijela za kulturu na različitim razinama organizacije države te njihovu međusobnu koordinaciju i saradnju. Nažalost, u Bosni i Hercegovini nadležna tijela za kulturu, od nivoa države, entiteta, kantona do lokalnih zajednica, uglavnom djeluju samostalno, bez međusobne koordinacije i saradnje. Tako da je ponekad veoma teško dobiti npr. osnovne statističke podatke o broju ustanova kulture ili budžetskim izdvajanjima za kulturu i umjetnost na svim

2. *Strategija kulturne politike u BiH* (2008), Vijeće ministara BiH, Ministarstvo civilnih poslova, Sarajevo, dostupna na: http://www.mcp.gov.ba/attachments/bs_Migrirani_dokumenti/Sektor/Nauka_i_kultura/Nauka_i_kultura-dokumenti/strategija_kulturne_politike_u_bih.pdf 15. 03. 2021. godine

razinama organizacije države. Najtačnija bi bila konstatacija da ne postoji kulturna politika države Bosne i Hercegovine, nego da egzistira nekoliko fragmentiranih (entitetskih, kantonalnih, lokalnih) kulturnih politika.

Nužnost uspostave javnih politika kulture u Bosni i Hercegovini, na svim razinama organizacije države, proizlazi iz nezadovoljavajućeg položaja kulture u društvu i njezine marginalizacije. Formiranje javnih politika kulture na svim razinama organizacije vlasti podrazumijeva, s jedne strane, reagiranje na istinske kulturne potrebe građana, a s druge strane, definiranje ključnih pravaca kulturnog razvoja. Proces stvaranja javnih politika kulture treba biti praćen procjenom realne situacije, njezinom analizom i izradom strateških ciljeva. Javne politike kulture podrazumijevaju aktivno uključivanje građana, javnosti i civilnog društva u proces njihovog kreiranja. U skladu sa navedenim, optimalna situacija, izazvana stvarnim potrebama sektora kulture u Bosni i Hercegovini, bila bi formiranje posebnog državnog ministarstva za kulturu. Ipak, uvažavajući trenutnu pravno-političku strukturu države i političke odnose, smatramo da bi važan iskorak predstavljalo i suštinsko osposobljavanje Odsjeka za kulturu Ministarstva civilnih poslova BiH, na način da ono doista postane operativno nadležno tijelo koje će koordinirati, barem u administrativnom i statističkom smislu, entitetskim, kantonalnim i lokalnim tijelima nadležnim za kulturu. Pomenute izmjene, naravno, ne trebaju voditi unitarizaciji i centralizaciji kulture u Bosni i Hercegovini, već poboljšanju uslova djelovanja aktera iz ovog sektora.

Ovdje se fokusiramo na uspostavu politike kulturne baštine. Ovu politiku posmatramo kao sektorsku politiku unutar kulturne politike. Nacionalne javne politike mogu se klasificirati u pet osnovnih skupina srodnih javnih politika (Compston 2004), međutim, širina i kompleksnost sektora kojima se bave javne politike uslova je njihovu unutrašnju diferencijaciju. *Ekonomska politika* (Vidjeti Petek 2012) se, naprimjer, diferencira prema nizu (pod)sektora tj. prema posebnim sektorskim politikama unutar ekonomske politike, tako da možemo razlikovati: fiskalnu ili budžetsku politiku, poreznu politiku, investicijsku politiku, politiku regulacije poslovanja, politiku regulacije finansijskih tržišta, politiku zapošljavanja, industrijsku politiku itd. Unutar *socijalne politike* su se diferencirale zdravstvena i penziona politika, politika socijalne pomoći, stambena politika i urbano planiranje, porodična politika, politika prema manjinama i ženama. Unutar *poljoprivredne politike*, možemo razlikovati ribolovnu i šumarsku politiku, politiku ruralnog razvoja, vodnu politiku, politiku zaštite okoliša. Analogno, slične tendencije javljaju se i u okviru *kulturne politike*, a razlog tome je obimnost i kompleksnost područja koje obuhvata kulturna

politika te se danas, s razlogom, govori o javnim politikama kulture, odnosno o posebnim sektorskim politikama kulture. Dakle, unutar kulturne politike diferencirale su se posebne sektorske politike poput politike kulturnog turizma (Đukić-Dojčinović 2001), umjetničke politike, politike kulturne baštine, pozorišne politike, bibliotečke, arhivske i muzejske politike itd.

Implementaciju politike kulturne baštine ovdje posmatramo kroz uspostavu pet konstitutivnih elemenata svake javne politike. Tahirović i Kuka (2020) navode da sve javne politike, kako bi uopće bile konstituirane kao takve, moraju sadržavati sljedeće elemente: 1) aktere/subjekte javne politike, 2) interakciju aktera/subjekata, 3) značenja, 4) ciljeve i 5) instrumente javne politike.

Akteri javne politike kulture su subjekti, odnosno institucije i organi koji kreiraju praktičnu javnu politiku. Aktere možemo podijeliti na formalne (institucije vlasti, organi javne uprave, pojedine međunarodne organizacije, naučna i akademska zajednica itd.) i neformalne (nevladin sektor, mediji i pojedinci). Kao kreatori javnih politika kulture akteri moraju posjedovati realne mogućnosti za provođenje utvrđenih mjera i aktivnosti. Nepostojanje aktera znači da nisu stvorene pretpostavke za formiranje i artikuliranje javnih politika. Interakcija aktera javne politike podrazumijeva saradnju subjekata (formalnih i neformalnih) u kreiranju javne politike kulture. Saradnja i interakcija subjekata potrebna je zbog razmjene znanja, iskustva i mišljenja, a sve s ciljem kreiranja najboljih mogućih rješenja za uređivanje sektora kulturne baštine i kulturnog turizma. Značenja predstavljaju temeljne vrijednosti koje se žele prenijeti kroz artikuliranje i provođenje javnih politika kulture (npr. multikulturalnost, interkulturalnost, inkluzivnost, demokratičnost, otvorenost, pristupačnost, jačanje određenih identiteta, održivi razvoj i slično). Ciljevi javne politike kulture planirani su rezultati koji se trebaju ostvariti kroz realizaciju konkretnih mjera i aktivnosti, a definišu ih akteri javnih politika u skladu sa utvrđenim značenjima. Najčešće se određuje nekoliko općih ciljeva koji sadrže niz konkretnih, operativnih ciljeva, a da bi se oni realizirali moraju biti realno postavljeni, odnosno akteri javne politike moraju posjedovati kapacitete i kompetencije za njihovu realizaciju. Instrumenti javne politike alati su koje koriste akteri javne politike kulture da bi realizirali postavljene ciljeve. Najvažniji instrumenti su ekonomski, pravno-politički, vrijednosno-idejni i organizacioni, a svaki od njih može imati stimulatívni i represívni oblik.

Konstitutívni elementi prikazani su u apstraktnom/idealno tipskom obliku, ali su i prilagođeni bosanskohercegovačkom kontekstu. Politiku kulturne baštine smo odabrali zbog značaja kulturne baštine za Bosnu i Hercegovinu i njene građane, ali i

zbog nepostojanja systemske brige o njoj, te sprečavanja njezinog propadanja, devastacije i otuđenja.

POLITIKA KULTURNE BAŠTINE

Pojam baštine obuhvata prirodnu i kulturnu baštinu, na identičan način politika baštine (*heritage policy*) obuhvata politiku prirodne baštine (*natural heritage policy*) i politiku kulturne baštine (*cultural heritage policy*).³ Potreba za formiranjem politike kulturne baštine, kao posebne sektorske javne politike, nastaje u trenutku povećanog interesovanja međunarodnih i nacionalnih organizacija kulture za proučavanje fenomena baštine. Povećano interesovanje za brigu o baštini posebno je primjetno na državnoj razini gdje se sektor baštine uređuje donošenjem posebnih propisa, formiranjem velikog broja baštinskih ustanova, odnosno ustanova pamćenja (arhivi, biblioteke, muzeji), formiranjem specijaliziranih institucija za zaštitu baštine, planiranjem finansijskih sredstava i edukacijom potrebnih kadrova. Također, značaj baštine povećava se sa tendencijom njezinog povezivanja sa privredom i turizmom, odnosno njezinom tržišnom valorizacijom. Važnost baštine i baštinskih ustanova posebno je došla do izražaja pojavom teorija kulturnog pamćenja. Naime, baštinske ustanove su jedan od nosilaca kolektivnog pamćenja na način da artikulirano znanje o prošlosti institucionaliziraju, interpretiraju i prezentiraju javnosti. Fenomen baštine predmet je interesovanja i niza znanstvenih disciplina (Kodrić Zaimović 2021) (baštinskih i kulturalnih studija, muzeologije, bibliotekarstva, arhivistike, historije, historije umjetnosti, etnologije, arheologije itd.). Na međunarodnoj akademskoj sceni uglavnom je dominiralo izučavanje pojedinačnih fenomena ili sadržaja baštine, dok se izučavanje totaliteta fenomena baštine pojavljuje tek u drugoj polovini 20. vijeka (Ibid.).

Može se uputiti primjedba da je nepotrebno i isforsirano govoriti o potrebi formiranja politike kulturne baštine kao sektorske politike, s obrazloženjem da za to ne postoje ni teorijske ni praktične pretpostavke. Da bi se odgovorilo na ovu primjedbu nužno je „provjeriti“ ima li ova politika konstitutivne elemente koje mora ispuniti svaka javna politika. Naime, konstituiranje politike kulturne baštine na državnoj razini podrazumijeva postojanje nadležnih državnih tijela, kao i zainteresiranih nevladinih organizacija i pojedinaca koji će upravljati kulturnom baštinom i usmjeravati je prema utvrđenim ciljevima. Pojednostavljeno govoreći, politiku kulturne baštine bismo mogli definirati kao planski i systemski odnos države i njezinih

3. <https://whc.unesco.org/en/compendium/> 18. 09. 2021.

organa prema sektoru kulturne baštine. Nepostojanje nadležnog državnog ministarstva za kulturu ne znači nužno da ne u nekoj državi postoji funkcionalni sistem kulture. On postoji ukoliko je uspostavljen sistem nadležnih i dobro koordiniranih institucija koje vode brigu o kulturnoj baštini na području države.

Konstituisanje politike kulturne baštine podrazumijeva i donošenje propisa kojima se uređuje oblast kulturne baštine na nekom području. Ti propisi trebaju utvrditi postupke i procedure identifikacije, zaštite, finansiranja, upravljanja i afirmacije kulturne baštine u nekoj zajednici. Propisima se također utvrđuju i nadležna tijela za upravljanje sektorom kulturne baštine, kao i nadležne institucije za prikupljanje, čuvanje, proučavanje, afirmaciju i prezentiranje kulturne baštine.

Politika kulturne baštine podrazumijeva da nadležna tijela jasno artikuliraju modele finansiranja baštinskih ustanova, projekata zaštite i afirmacije kulturne baštine, kao i projekata kojima se povezuje kulturna baština sa kulturnim turizmom. Model finansiranja kulturne baštine pretpostavlja planiranje stalnih budžetskih sredstava za kulturnu baštinu, i to: sredstava za finansiranje projekata, obrazovanje i edukaciju stručnjaka za zaštitu baštine, rad baštinskih ustanova, kao i sredstava za aktivnosti zavoda za zaštitu baštine.

Konstituiranje politike kulturne baštine pretpostavlja, u optimalnom slučaju, i izradu strateških dokumenata za ovaj sektor, a tim dokumentima nadležna tijela utvrđuju smjernice razvoja oblasti kulturne baštine za utvrđen period. Također, njima se konstatuje postojeće stanje u sektoru, identifikuju ključni problemi, utvrđuju ciljevi, mjere i aktivnosti kojima će se izvršiti tranzicija iz postojećeg u stanje utvrđeno postavljenim ciljevima. Kako bi se ciljevi javne politike kulture realizirali, koriste se instrumenti i alati specifični za svaku posebnu javnu politiku.

Dakle, politika kulturne baštine konstituirana je u nekoj zajednici ukoliko su uspostavljena nadležna tijela za tu oblast, ako su doneseni propisi kojima se uređuje sektor kulturne baštine, ako postoji utvrđen model finansiranja, te ukoliko su usvojeni strateški dokumenti u kojima su utvrđene smjernice razvoja ove oblasti za određeni period. Postojanje ovih elemenata ukazuje da postoji planska, artikulisana i sistemska briga nadležnih tijela za sektor kulturne baštine, odnosno da postoji politika kulturne baštine.

KULTURNA BAŠTINA U POLITICI KULTURNE BAŠTINE

UNESCO je kulturnu baštinu definirao kao sveukupnost materijalnih i nematerijalnih kulturnih dobara, s tim da u materijalna spadaju pokretna (slike, skulpture, kovanice, rukopisi), nepokretna (spomenici, arheološke lokacije itd.) i podvodna (olupine

brodova, podvodne ruševine i gradovi) kulturna dobra, dok u nematerijalnu kulturnu baštinu spadaju usmena predanja, izvedbene umjetnosti, rituali, znanja i prakse vezane za univerzum i prirodu, tradicionalna umijeća i zanati itd.⁴ Dakle, sama definicija naglašava da kulturnu baštinu čine materijalne, odnosno opipljive, i nematerijalne, odnosno neopipljive, forme i sadržaji koje smo naslijedili iz prošlosti, te se u skladu sa tim kulturna baština i dijeli na ove dvije grupe. Međutim, s obzirom na međusobnu isprepletenost materijalnih i nematerijalnih dimenzija kulturne baštine, ovu podjelu treba posmatrati kao čisto teorijsku, a ne kao pokušaj utvrđivanja granica između dva oblika kulturne baštine. Drugim riječima, materijalni i nematerijalni aspekti kulturne baštine ne odvijaju se u dva međusobno odvojena smjera, naprotiv, vrlo su česte tačke susreta ovih samo naizgled suprotstavljenih koncepata (Bouchenaki 2003). Također, važno je naglasiti da se pomenuta „tradicionalna“ podjela kulturne baštine u novije vrijeme sve intenzivnije propituje i zbog činjenice da savremeno ljudsko društvo prolazi kroz intenzivan proces digitalizacije svakodnevnog života: naime, digitalna tehnologija danas ima ogromnu ulogu u procesu očuvanja i prezentacije kulturne baštine, pa se zbog toga sve češće počinje koristiti pojam „digitalne baštine“ kao trećeg oblika ili forme kulturne baštine (Kodrić Zaimović 2021).

AKTERI POLITIKE KULTURNE BAŠTINE

Akteri javne politike kulturne baštine su pojedinci, skupine ili organizacije koje na temelju svojih formalnih nadležnosti, ali i interesa i vrijednosti, sudjeluju u procesu stvaranja javnih politika, odnosno utiču na oblikovanje i implementaciju rješenja javnih problema. Formalni akteri su državni organi (vlade, skupštine, ministarstva, odjeli, zavodi i slično), a u neformalne spadaju sve organizovane skupine i pojedinci koji nisu dio javne uprave, ali koji imaju određen interes, znanja ili iskustva iz oblasti kulturne baštine. U tu skupinu spadaju univerziteti, različiti naučni instituti, nevladine organizacije, mediji, kao i međunarodne organizacije poput UNESCO-a, ICOMOS-a, Vijeća Evrope i drugih. Aktere politike kulturne baštine koji su dio procesa kreiranja ove javne politike u Bosni i Hercegovini možemo razvrstati u sljedeće kategorije:

- 1) *Akteri iz vlasti*. U ovu skupinu spadaju svi državni organi na svim nivoima vlasti u Bosni i Hercegovini koji imaju određeni stepen nadležnosti u sektoru

4. Vidjeti na: <http://www.unesco.org/new/en/culture/themes/illicit-trafficking-of-cultural-property/unesco-database-of-national-cultural-heritage-laws/frequently-asked-questions/definition-of-the-cultural-heritage/> 20. 01. 2021.

kulturne baštine. U skladu sa odredbama Ustava, Bosna i Hercegovina značajno je decentralizovana država te su njene nadležnosti u velikoj mjeri prenesene na niže nivoe vlasti: dva entiteta, Brčko Distrikt i deset kantona u Federaciji Bosne i Hercegovine. Takva administrativna organizacija imala je za posljedicu rascjepkanost sistema kulture i kulturne baštine, kako u pravnom tako i u smislu organizacije nadležnih tijela. U Ustavu Bosne i Hercegovine uopće se ne spominje kultura kao područje od interesa za državu, a sama činjenica da na državnom nivou ne postoji posebno ministarstvo kulture dodatno ukazuje na zanemaren položaj ove oblasti (Antolović 2012). Oblast kulture i kulturne baštine na državnom nivou spada u nadležnost Ministarstva civilnih poslova, unutar kojeg postoji posebna organizaciona jedinica, Sektor za nauku i kulturu koji je nadležan za koordinaciju aktivnosti sa nadležnim entitetskim tijelima vlasti i za definiranje strategije na međunarodnom planu u područjima nauke i kulture.⁵ Ipak, na nivou Bosne i Hercegovine djeluju dvije značajne komisije za oblast kulturne baštine: Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika i Državna komisija za saradnju sa UNESCO-om. Osnivanje Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika predviđeno je Aneksom 8 Dejtonskog mirovnog sporazuma, što zapravo pokazuje koliki značaj je tadašnja međunarodna zajednica pridavala kulturnoj baštini i njenom eventualnom doprinosu izgradnji mira, promociji međusobne saradnje i razvoju demokratskih i humanističkih vrijednosti.⁶ U skladu sa odredbama Aneksa 8 Predsjedništvo Bosne i Hercegovine 2001. godine donijelo je Odluku⁷ kojom su utvrđeni osnovni principi i ciljevi djelovanja Komisije, regulisana njena organizaciona struktura, primarni zadaci i ovlaštenja, način finansiranja i sva ostala neophodna pitanja.⁸ Državna komisija za saradnju sa UNESCO-om zadužena je za uspostavljanje komunikacije Bosne i Hercegovine i UNESCO-a, a osnovana je Odlukom⁹ Vijeća ministara Bosne i Hercegovine iz 2009. godine. Državna komisija za saradnju Bosne i Hercegovine sa UNESCO-om

5. Više o nadležnostima ovog Sektora vidjeti na: <http://www.mcp.gov.ba/Content/Read/nauka-i-kultura-po%C4%8Detna> 23. 03. 2021.

6. *Aneks 8 Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini – Sporazum o Komisiji za očuvanje nacionalnih spomenika*, dostupno na: <https://www.fmks.gov.ba/kultura/legislativa/bih/1.pdf> 23. 03. 2021.

7. *Odluka o Komisiji za očuvanje nacionalnih spomenika*, Broj: 1-02-01-484/02, Sarajevo, 21. decembar 2001. godine; dostupno na: <https://www.fmks.gov.ba/kultura/legislativa/bih/24.pdf> 23. 03. 2021.

8. Više o nadležnostima Komisije vidjeti na: <http://kons.gov.ba/Content/Read/nadleznosti> 23. 03. 2021.

9. *Odluka o osnivanju Državne komisije za saradnju Bosne i Hercegovine sa Organizacijom Ujedinjenih nacija za obrazovanje, nauku i kulturu (UNESCO)*, broj 198/09, Sarajevo, 20. avgust 2009. godine; dostupna na: http://unesco.bih.mcp.gov.ba/akti_komisije/?id=14366 (pristupljeno 23. marta 2021. godine).

jedino je ovlašteno tijelo koje komunicira i obavlja administrativne poslove u ime Bosne i Hercegovine, a također je nadležna za određivanje i imenovanje partnera za saradnju sa UNESCO-om. Način rada ovih komisija isti je u svim državama članicama UNESCO-a, a utvrđen je Poveljom o državnim komisijama iz 1978. godine.¹⁰ Važno je napomenuti da ovu Komisiju, koju je osnovala država Bosna i Hercegovina, ne treba miješati sa Kancelarijom UNESCO-a u BiH, koju je osnovao UNESCO preko regionalnog ureda iz Venecije, a koja je zadužena za pružanje ekspertize u oblasti kulture i prirodnih znanosti, sa specijalnim fokusom na Jugoistočnu Evropu (regionalni ured u Veneciji), odnosno Bosnu i Hercegovinu (kancelarija u Sarajevu).¹¹

- 2) *Akteri izvan vlasti*. Ova grupa aktera često se naziva i neformalnim ili zainteresiranim akterima, a čine ih mediji, predstavnici civilnog društva, nevladine organizacije, istraživački centri, akademska zajednica, ekonomski akteri (kompanije, fondacije i slično) i političke partije. Dakle, ovu skupinu čine akteri koji nisu dio struktura vlasti i javne uprave, ali posjeduju interes, znanje i želju za ostvarivanje utjecaja na definiranje i kreiranje politike kulturne baštine. Snaga neformalnih aktera zavisi od brojnosti članstva, znanja i iskustva u radu unutar sektora kulturne baštine, kao i resursa i kapaciteta koje posjeduju, te sposobnosti da se nametnu kao važan faktor u procesu izrade i implementacije politike kulturne baštine.
- 3) *Međunarodni akteri*. Značajan segment uspješnog rada na očuvanju i prezentaciji kulturne baštine u Bosni i Hercegovini, a koji se nalaze u srži svake *politike kulturne baštine*, predstavlja međunarodna saradnja. UNESCO se profilirao kao najvažnija organizacija na svjetskom nivou iz oblasti kulturne baštine, prvenstveno zbog usvajanja niza konvencija koje su integrirane gotovo u sva nacionalna zakonodavstva. Važnu ulogu u kreiranju konkretnih politika kulturne baštine u Bosni i Hercegovini imaju i druge međunarodne organizacije poput ICOM-a (Međunarodno vijeće muzeja) ili ICOMOS-a (Međunarodni savjet za spomenike i spomeničke cjeline), čiji dokumenti i istraživanja se koriste pri izradi nacionalnih politika. Na kontinentalnom nivou, iz ugla Bosne i Hercegovine, bitne su preporuke, strategije i drugi dokumenti Vijeća Evrope i Evropske unije:

10. Više o nadležnostima Komisije vidjeti na: <http://unescobih.mcp.gov.ba/komisija/Default.aspx?id=14239> 23. 03. 2021.

11. Više o tome na: http://unescobih.mcp.gov.ba/UNESCO_u_BiH/Default.aspx?id=14229 23. 03. 2021.

a) Vodeća organizacija, na globalnom nivou, u procesu promocije i očuvanja baštine, kulturne i prirodne, nesumnjivo je UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization), odnosno Organizacija Ujedinjenih nacija za obrazovanje, znanost i kulturu. Osnovana je 16. novembra 1945. godine sa sjedištem u Parizu, a predstavlja specijalizirano tijelo UN-a koje potiče saradnju među članicama na području obrazovanja i znanosti. Za cilj ima i zaštitu kulturne i prirodne baštine čovječanstva (Kujundžić 2011). Povod za osnivanje ove organizacije bila su razaranja u Drugom svjetskom ratu tokom kojeg su, osim ogromnih ljudskih žrtava, masovnog uništavanja gradova, administrativnih, privrednih i infrastrukturnih objekata, značajno stradale i brojne znanstvene, kulturne i obrazovne institucije, uništeni su objekti, kompleksi i lokacije od velikog kulturno-historijskog značaja, a nestala su ili stradala brojna umjetnička djela, eksponati, knjige, rukopisi i ostala dokumentarna građa (Valderama 1995). Zbog toga su prve aktivnosti UNESCO-a u godinama nakon Drugog svjetskog rata bile orijentirane prema projektima obnove škola, muzeja i galerija, ali se postepeno obim poslova i interesa sve više usmjeravao i na druge sektore, pa i na sektor kulturne baštine.¹² UNESCO je svoju osnovnu ideju vodilju možda najbolje definirao u uvodnim rečenicama konstituirajućeg akta u kojem se navodi: „since wars begin in the minds of men, it is in the minds of men that the defences of peace must be constructed.“¹³

Početak 2023. godine UNESCO je imao 193 države članice, kao i 12 pridruženih.¹⁴ Radna tijela UNESCO-a čine: a) Generalna skupština (*General Conference*), koja je osnovno tijelo na kojem pravo glasa pri donošenju odluka imaju sve države članice, a sastaje se svake dvije godine da bi se utvrdila strategija i područje rada Organizacije; b) Izvršno vijeće (*Executive Board*) sastavljeno od 58 država članica, a koje bira Generalna skupština, i c) Sekretarijat (*Secretariat*), na čijem čelu se nalazi Generalni direktor, koji predstavlja izvršni organ.¹⁵

12. <https://www.britannica.com/topic/UNESCO>

13. *S obzirom da ratovi počinju u glavama ljudi, onda je potrebno u glavama ljudi izgraditi odbrambene linije mira.* Constitution of the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, adopted in London on 16th November 1945, citirano prema: UNESCO Basic Texts, UNESCO, 2018 edition, 5; dostupno na: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000261751/PDF/261751eng.pdf.multi.page=6> 29. 01. 2023.

14. <https://en.unesco.org/countries/member-states> 29. 01. 2021.

15. <https://en.unesco.org/about-us/governance> 29. 01.2021.

b) Važan segment rada UNESCO-a čine i aktivnosti na promociji i očuvanju kulturne i prirodne baštine, a bazirani su na nizu konvencija usvojenih u periodu od 1954. do 2005. godine. Usvojene konvencije, osim što sadrže temeljne definicije pojmova iz oblasti baštine (kulturne i prirodne), također jasno određuju konkretne mehanizme djelovanja UNESCO-a u sferi promocije i očuvanja baštine. Akcenat djelovanja UNESCO-a u oblasti kulturne baštine od samog početka stavljen je na njeno očuvanje, o čemu najbolje svjedoči prva u nizu konvencija usvojena 1954. godine, a čiji je cilj bio osiguravanje zaštite kulturne baštine tokom ratnih sukoba.¹⁶ Fokus na očuvanju kulturne baštine zadržan je i u narednim decenijama pa već naredni akt UNESCO-a, odnosno Konvencija o mjerama za zabranu i sprečavanje nedopuštenog uvoza, izvoza i prijenosa vlasništva kulturnih dobara usvojena 1970. godine u Parizu, dodatno precizira međunarodni pravni status pojedinih kulturnih dobara i načine njene razmjene u naučne i kulturne svrhe.¹⁷ Period 70-tih godina 20. vijeka obilježen je intenzivnim aktivnostima UNESCO-a na polju očuvanja i promocije kulturne baštine, pa je tako 1971. godine usvojena Svjetska konvencija o autorskom pravu, kojom je izmijenjen sličan akt usvojen 1952. godine u Ženevi,¹⁸ a naredne 1972. godine usvojena je Konvencija o zaštiti svjetske kulturne i prirodne baštine, koja predstavlja jednu od najvažnijih UNESCO-vih konvencija. Ovim aktom značajno je unaprijeđen sistem očuvanja kulturne baštine, naročito kroz uspostavljanje Liste svjetske baštine i Liste ugrožene svjetske baštine¹⁹ koje predstavljaju spisak dobara kulturne i prirodne baštine te imaju univerzalnu vrijednost, a kandiduju ih zemlje članice UNESCO-a po precizno utvrđenoj proceduri i kriterijima.

Nakon značajnih 70-tih godina, u kontekstu izrade međunarodnih pravnih akata, uslijedio je period rada na operacionalizaciji odredbi usvojenih konvencija, kao i realizaciji niza konkretnih projekata na polju očuvanja kulturne baštine u velikom broju zemalja. Ipak, usvajanje Konvencije o zaštiti podvodne kulturne baštine u Parizu 2001. godine²⁰ naznačilo je početak novog ciklusa UNESCO-a na polju izrade konvencija iz oblasti

16. *Konvencija za zaštitu kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba* (2010)

17. *Konvencija o mjerama za zabranu i sprečavanje nedopuštenog uvoza, izvoza i prijenosa vlasništva kulturnih dobara* (1970)

18. *Svjetska (univerzalna) konvencija o autorskom pravu* (1971)

19. *Član 11, Konvencija o zaštiti svjetske kulturne i prirodne baštine.* (1972: 62)

20. *Konvencija o zaštiti podvodne kulturne baštine* (2001)

kulturne baštine. Usvajanjem Konvencije o očuvanju nematerijalne kulturne baštine stvorene su veće mogućnosti uvrštavanja primjera neopipljive baštine na pomenute liste,²¹ čime je zaokružen ovaj segment djelovanja UNESCO-a na polju očuvanja baštine. Procedure nominovanja i uvrštavanja na UNESCO liste konstantno se dorađuju,²² ali prvi preduslov podrazumijeva prethodno uvrštavanje određenog dobra na nacionalnu Tentativnu (privremenu) listu baštine. Uvrštavanjem dobra na Tentativnu listu šalje se poruka da određeno dobro ima potencijal za stavljanje na Listu svjetske baštine UNESCO-a.²³ Trenutno je na liste svjetske baštine uvršteno 1157 dobara iz 167 zemalja članica UNESCO-a, od kojih 900 spada u kulturnu, 218 u prirodnu i 39 u mješovitu baštinu, s tim da se 55 dobara nalaze na Listi ugrožene baštine (39 kulturna i 16 prirodna baština).²⁴ Konvencija o zaštiti i promoviranju različitosti kulturnih izraza, usvojena u Parizu 2005. godine, zadnji je veliki pravni akt koji je donio UNESCO.²⁵ Ova Konvencija sumirala je postojeće pravne akte te odredila kulturnu politiku i pravac djelovanja UNESCO-a u 21. vijeku, utemeljen na vrijednostima (okvirima značenja) kao što su poštivanje ljudskih prava, temeljnih sloboda, dostojanstva i poštivanja svih kultura, međunarodne solidarnosti i saradnje, zatim priznavanja komplementarnosti ekonomskih i kulturnih aspekata razvoja i principa održivog razvoja itd. (Ibid. 101-102). Možemo zaključiti da UNESCO predstavlja svjetsku krovnu organizaciju za oblast kulturne baštine čije konvencije značajno utiču na utvrđivanje politika baštine na nacionalnom nivou svih zemalja članica. Osnovna ideja UNESCO-a u radu sa kulturnom baštinom je da ona pripada cijelom svijetu, što se najbolje vidi kroz koncept svjetske kulturne baštine i odgovarajućih listi. UNESCO raspolaže značajnim finansijskim sredstvima koja se koriste za različite projekte obnove, očuvanja i promocije kulturne baštine u svim dijelovima svijeta, a ima i jasno utvrđenu organizacionu strukturu koju čine različita tijela, odjeli, instituti i partnerske organizacije putem kojih se UNESCO-ova politika kulturne baštine provodi na terenu. Uprkos brojnim

21. Članovi 16. i 17, Konvencije o očuvanju nematerijalnog kulturnog naslijeđa (2003: 92)

22. Vidjeti: *Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention*, UNESCO, Intergovernmental Committee for the Protection of the World Cultural and Natural Heritage, 2019.

23. <http://unesco.bih.mcp.gov.ba/spomenici/Default.aspx?id=1423>, 09. 02. 2021.

24. <https://whc.unesco.org/en/list/>, 09. 02. 2023.

25. Konvencija o zaštiti i promoviranju različitosti kulturnih izraza (2005)

izazovima i nedostacima, naročito u realizaciji zacrtanih ciljeva, značaj UNESCO-a za oblast kulturne baštine i danas ostaje neprocjenjiv.

Važan segment ukupne evropske kulturne politike čini politika kulturne baštine, a čiji cilj je postepena transformacija evropskog kontinenta kao dominantno političke i ekonomske zajednice u društvo utemeljeno na zajedničkim vrijednostima i kulturnom identitetu. Pri tome je važno napomenuti da koncept zajedničkog evropskog kulturnog identiteta nije u suprotnosti sa zasebnim identitetima evropskih zemalja, naprotiv, kulturna politika, čiji je nosilac Vijeće Evrope, podstiče afirmaciju i zasebnih identiteta utemeljenih na zajedničkim evropskim vrijednostima pod motom „jedinstva u različitosti“ (Hristova 2017: 4). Savremena evropska politika kulturne baštine proizilazi iz pet temeljnih konvencija,²⁶ dopunjenih nizom drugih deklaracija, preporuka i rezolucija, a koje su sastavni dio nacionalnih zakonodavstava evropskih država.²⁷ Sredstva potrebna za finansiranje projekata iz oblasti kulturne baštine, osim iz nacionalnih budžeta, mogu se obezbijediti kroz različite evropske fondove i programe kao što su *Horizon Europe*,²⁸ *Creative Europe*,²⁹ *European Territorial Cooperation (Interreg)*.³⁰ S ciljem promocije evropske kulturne baštine, ali i Evropske strategije za kulturnu baštinu, 2018. godina proglašena je Evropskom godinom kulturne baštine. Manifestacija je organizovana uz zajedničku saradnju Evropske komisije, Evropskog parlamenta, Vijeća Evropske unije, Vijeća Evrope i Evropskog saveza za kulturnu baštinu, a u realizaciji su učestvovala sve zemlje članice Evropske unije te devet pridruženih zemalja među kojima je i Bosna i Hercegovina. Misija programa bila je podizanje svijesti o važnosti kulturne baštine u cjelini, ali i o njenom značaju za život ljudi, te promocija evropske kulturne baštine kao zajedničkog izvora sjećanja, razumijevanja, identiteta, dijaloga, kohezije i kreativnosti (Deranja Crnokić 2017: 131). Iz svega navedenog jasno je da su se u proteklih nekoliko decenija dogodile važne promjene u odnosu Vijeća Evrope, ali i

26. U pitanju su: Evropska kulturna konvencija iz 1954. godine, Konvencija o zaštiti arhitektonskog blaga Evrope (Granada 1985), Evropska konvencija o zaštiti arheološkog blaga (Valeta 1992), Konvencija o evropskim predjelima (Firenca 2000) i Okvirna konvencija o vrijednosti kulturne baštine za društvo (Faro 2005).

27. *Evropska strategija za kulturnu baštinu u 21. vijeku*, Vijeće Evrope, 4; dostupna na: <https://min.kultu.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/kulturna%20ba%C5%A1tina/Evropska%20strategija%20za%20kulturnu%20ba%C5%A1tinu%20u%2021.%20stolje%C4%87u.pdf> 12. 03. 2021.

28. https://ec.europa.eu/info/horizon-europe_en 16. 03. 2021.

29. https://ec.europa.eu/programmes/creative-europe/node_en 16. 03. 2021.

30. <https://ec.europa.eu/culture/cultural-heritage/funding-opportunities-cultural-heritage> 16. 03. 2021.

drugih evropskih organizacija, prema kompletnoj oblasti kulture pa tako i sektoru kulturne baštine. Primjetna su nastojanja da se evropske integracije prestanu zasnivati samo na temeljima zajedničkog političkog djelovanja i uklanjanja ekonomskih barijera, već da se akcenat stavi i na zajedničke vrijednosti i kulturni identitet u čijem središtu se nalazi kulturna baština. Usvajanjem Evropske strategije za kulturnu baštinu u 21. vijeku jasno je utvrđena politika kulturne baštine koja podrazumijeva i konkretne mehanizme putem kojih će se ostvariti zacrtani ciljevi. Važno je naglasiti da je Vijeće Evrope poseban značaj dalo procesu digitalizacije kulturne baštine kao jednom od glavnih načina očuvanja evropske kulturne memorije, a u tu svrhu osnovan je i portal *Europeana*,³¹ koji sadrži značajnu kolekciju digitalizirane kulturne baštine, sa preko 50 miliona primjeraka iz više od 3000 evropskih institucija kulture.

INTERAKCIJA AKTERA POLITIKE KULTURNE BAŠTINE

Kreiranje politike kulturne baštine, kao i svih ostalih javnih politika, u nadležnosti je državnih vlasti i organa javne uprave koje smo obuhvatili pojmom formalnih aktera. Međutim, vrlo je važno da prilikom izrade konkretne politike kulturne baštine u proces bude interaktivno uključen što veći broj ostalih aktera poput članova akademske zajednice, nevladinih organizacija koje se bave nekim segmentima kulturne baštine, predstavnika ekonomskog sektora, naročito onih koji dolaze iz oblasti turizma, medija i drugih. Naime, bez interakcije subjekata iz različitih segmenata društva, pozicioniranih na različitim mjestima u društvenoj strukturi, nije moguće izraditi kvalitetnu politiku kulturne baštine. Cilj interakcije svih aktera jeste sistemsko upravljanje ovim sektorom i simbioza državnih i društvenih struktura zainteresovanih za afirmaciju i zaštitu kulturne baštine i formiranje politike kulturne baštine.

OKVIR ZNAČENJA

Određivanje okvira značenja, odnosno utvrđivanje vrijednosti kroz koje će se sektor kulturne baštine posmatrati i na kojima će se kreirati konkretna politika kulturne baštine, početni je korak u definiranju ciljeva i mjera u ovom sektoru. Utvrđeni okviri značenja biće ideja vodilja kompletne politike, a odabir tačnih vrijednosti zavisi od

31. <https://classic.europeana.eu/portal/eni> <https://www.europeana.eu/en> 27. 08. 2021.

niza faktora poput samog karaktera države (da li je demokratska ili autokratska, unitarna ili decentralizovana, nacionalno homogena ili multikulturalna itd), utvrđenih nacionalnih politika i ciljeva, zatim u zavisnosti od stanja i potreba u sektoru kulturne baštine, definirane uloge kulturne baštine u samom društvu (da li se njen značaj više prepoznaje u identitetskom smislu, u smislu nositelja memorije ili kao potencijalni ekonomski resurs). Naprimjer, UNESCO u svojoj politici kulturne baštine promovira koncept svjetske baštine koji podrazumijeva da sva kulturna baština pripada svjetskoj zajednici, odnosno ljudskoj civilizaciji u cjelini, bez obzira na etničke, političke, vjerske, rasne, rodne i druge karakteristike zajednica iz kojih potiču kulturna dobra. Također, ističu se vrijednosti poput multikulturalnosti, interkulturalnosti, demokratičnosti, humanosti, ravnopravnosti svih kultura u promoviranju kulturnih različitosti. S druge strane, Vijeće Evrope je kulturnu baštinu prepoznalo kao ključni faktor u procesu izgradnje, određivanja i potvrđivanja vlastitog identiteta, ali i kao važan medij u uspostavljanju dijaloga među kulturama, poštovanju identiteta i različitosti, te formiranju osjećaja pripadnosti zajednici utemeljenoj na zajedničkim vrijednostima.³²

CILJEVI POLITIKE KULTURNE BAŠTINE

Utvrđivanje ciljeva politike kulturne baštine u uskoj je vezi sa definiranim vrijednostima na kojima se temelji čitav proces kreiranja konkretne politike. U skladu sa tim vrijednostima, kao i trenutnim stanjem u sektoru kulturne baštine, određuju se opći i operativni ciljevi te preciziraju potrebne mjere i akcije koje je potrebno poduzeti kako bi se oni ostvarili. Osnovni cilj svake politike kulturne baštine jeste osiguravanje efikasnog sistema očuvanja kulturne baštine bez kojeg nije moguće poduzimati nikakve druge mjere koje mogu doprinijeti boljem upravljanju kulturnim dobrima. Zbog toga vrlo važan segment javne politike u sektoru kulturne baštine predstavlja definiranje kriterija i pravila kojima se utvrđuju/identificiraju kulturna dobra (materijalna, nematerijalna pa i digitalna) na određenom prostoru, te pravila i procedura korištenja kulturnih dobara u komercijalne svrhe, prvenstveno kroz uključivanje u sektor turizma u formi kulturnih resursa. Za razliku od kulturne baštine koja je apstraktna, kulturna dobra i kulturni resursi su mnogo konkretniji i određeniji termini. Iako ne postoji zvanična, općeprihvaćena definicija kulturnog dobra, jer se taj pojam utvrđuje nacionalnim zakonima o kulturnim dobrima u svakoj državi posebno, kao početna tačka se najčešće uzima definicija iz UNESCO-ve Konvencije

32. Europska strategija za kulturnu baštinu, str. 5.

o mjerama za zabranu i sprečavanje nedozvoljenog uvoza, izvoza i prenosa svojine kulturnih dobara po kojoj: „kulturnim dobrima smatraju se dobra, religioznog ili svjetovnog karaktera, koje svaka država označi kao značajna za arheologiju, prahistoriju, historiju, književnost, umjetnost ili nauku...“³³. Jednostavnije rečeno, kulturna dobra predstavljaju onaj segment kulturne baštine čija je reprezentativnost i potreba očuvanja formalno prepoznata od odgovarajućih stručnih tijela i državnih organa bilo na nacionalnoj, regionalnoj ili lokalnoj razini (Antolović 2012: 89). Način identifikacije, valorizacije, očuvanja i svih drugih aspekata upravljanja kulturnim dobrima utvrđuje se odgovarajućim zakonom na nacionalnom nivou, a provedbu odredaba ovog zakona osigurava posebno organizovan stručni organ državne uprave (zavod za zaštitu kulturne baštine, komisija za nacionalne spomenike i slično). Također, pomenutim zakonom se utvrđuje lista ili registar kulturnih dobara na nacionalnom nivou na koju se uvrštavaju najreprezentativnija kulturna dobra, u skladu sa propisanim uslovima. Uobičajeni uslovi za uvrštavanje na listu ili registar su autentičnost, izvornost, starost, kulturni, historijski, estetski, umjetnički, društveni značaj, stepen očuvanosti i slično.

Ekonomski parametri poput isplativosti ulaganja u konzervaciju, restauraciju, rekonstrukciju ili neki drugi vid stručno-tehničke zaštite ne igraju ulogu u proglašavanju nekog objekta ili manifestacije kulturnim dobrom. S druge strane, ekonomski pokazatelji igraju presudnu ulogu u procesu prepoznavanja nekih kulturnih dobara kao potencijalno vrijednih kulturnih resursa (Šola 2014). Naime, pod kulturnim resursima, u kontekstu kulturne baštine, podrazumijevaju se kulturna dobra koja imaju potencijal iskorištavanja u privredne svrhe, prvenstveno, kroz povezivanje sa sektorom turizma, ali i kroz projekte prenamjene objekata kulturnih dobara u hotelske, ugostiteljske i slične sadržaje (Jelinčić 2010). Iako su materijalna kulturna dobra prva asocijacija na pojam kulturnih resursa to apsolutno ne znači da i nematerijalne forme ne mogu predstavljati važan potencijal za razvoj različitih formi turizma, a naročito kulturnog turizma (Petković 2019). Uključivanje kulturne baštine u turističku ponudu može imati brojne pozitivne aspekte, poput obezbjeđivanja sredstava za obnovu i očuvanje kulturnih dobara, otvaranja novih radnih mjesta, promoviranja lokalnih sredina i slično (Pančić Kombol 2006). Također, postoje opasnosti i od određenih negativnih procesa, poput pretjerane komercijalizacije kulturne baštine, invencije tradicije tj. interpretacije u skladu sa očekivanjima turista itd. (Jelinčić 2010).

33. *Konvencija o mjerama za zabranu i sprečavanje nedozvoljenog uvoza, izvoza i prenosa svojine kulturnih dobara* (2015: 38)

INSTRUMENTI POLITIKE KULTURNE BAŠTINE

Za razliku od elemenata koje smo do sada naveli u tekstu (akteri, interakcija aktera, značenja i ciljevi), a koji su prvenstveno teorijskog karaktera, instrumenti predstavljaju mehanizme uz pomoć kojih se praktično implementiraju mjere i akcije utvrđene politike kulturne baštine. Postoji niz instrumenata koji se mogu koristiti kako bi se provele mjere i aktivnosti predviđene teorijskim segmentom politike kulturne baštine, a najvažniji su:

1. *Pravni instrumenti* podrazumijevaju kreiranje adekvatnog pravnog okvira kojim se: utvrđuju kriteriji za identifikaciju, valorizaciju i utvrđivanje statusa kulturnih dobara; preciziraju principi i modeli njihove zaštite, korištenja i obnove; definišu prava i obaveze vlasnika kulturnih dobara; utvrđuju subjekti zaštite, modeli finansiranja i nadzora; preciziraju se obaveze nižih organa javne uprave, a naročito lokalnih samouprava; te u konačnici utvrđuju kazne za nepoštivanje odredbi zakona. Temeljne pravne akte kojima se uređuju svi aspekti rada sa kulturnom baštinom predstavljaju nacionalni zakoni o zaštiti kulturnih dobara, a koji u sebi sadrže i temeljne principe i odredbe međunarodnih pravnih akata poput UNESCO-vih konvencija ili preporuka Vijeća Evrope, Evropske unije ili međunarodnih organizacija poput ICOM-a ili ICOMOS-a.
2. *Ekonomski instrumenti* podrazumijevaju osiguravanje dovoljnog iznosa finansijskih sredstava potrebnih za realizaciju mjera na očuvanju, upravljanju i promociji kulturnih dobara. Jedan od važnijih specifičnih ciljeva politike kulturne baštine jeste uspostavljanje sigurnog sistema finansiranja oblasti kulturne baštine u društvu. Postoje različiti modeli i pristupi pružanja novčane podrške sektoru kulturne baštine, poput uvođenja posebnih poreza za kulturnu baštinu, utvrđivanja namjenskih budžetskih stavki za redovno godišnje finansiranje projekata iz ove oblasti, podsticanje ulaganja privatnih kompanija i slično.
3. *Organizacioni instrumenti* podrazumijevaju planiranje uspostavljanja novih ustanova kulture, organizaciju kulturnih manifestacija, stvaranje mreže obrazovnih ustanova koje će školovati kadrove iz sektora kulturne baštine, planiranje izgradnje koncertnih dvorana, kinoteka, biblioteka, arhiva, galerija, muzeja ali i organizaciju državnih nadležnih tijela za upravljanje kulturnom baštinom.
4. *Edukativno-informacijski instrumenti* iz ove skupine koriste se kako bi se prikupile potrebne informacije sa terena (popisi, analize, ankete, istraživanja i

slično) i stekao jasan uvid u trenutno stanje u oblasti kulturne baštine, a na osnovu kojih se planiraju i kreiraju konkretne politike sa preciznim mjerama i aktivnostima. Također, provođenje stručnih edukacija kadrova koji učestvuju u kreiranju ili provođenju politike kulturne baštine važan je korak ka uspješnoj realizaciji zacrtanih ciljeva, ali je podjednako važno i kvalitetno upoznavanje javnosti sa poduzetim mjerama i aktivnostima te ostvarenim rezultatima.

ZAKLJUČNO O USPOSTAVI POLITIKE KULTURNE BAŠTINE

Uzrok nepostojanja jedinstvene bosanskohercegovačke kulturne politike samo se djelimično nalazi u tromosti postojećih ministarstava, neizvršenoj tranziciji socijalističkog koncepta kulture, dominantnom modelu finansiranja kulture, neinventivnosti menadžmenta ustanova kulture, nesnalaženju u sferi tržišnog poslovanja, neuključivanju u savremene koncepte kulturnog menadžmenta, u koncepte kulturnih industrija i kulturnog turizma. Suštinski razlozi nepostojanja bosanskohercegovačke kulturne politike ne leže u sferi kulture, oni se nalaze u etnopolitičkoj osnovi Dejtonskog sporazuma koji izaziva etničku podijeljenost bosanskohercegovačkog društva u svim sferama – pa i u kulturnoj.

Nužnost uspostave javnih politika kulture u Bosni i Hercegovini, na svim razinama organizacije države, proizlazi iz nezadovoljavajućeg položaja kulture u društvu i njezine marginalizacije. U radu smo se fokusirali na uspostavu politike kulturne baštine. Politiku kulturne baštine smo odabrali zbog značaja kulturne baštine za Bosnu i Hercegovinu i njene građane, ali i zbog nepostojanja systemske brige o njoj, te u cilju sprečavanja njezinog propadanja, devasticije i otuđenja.

Značaj baštine povećava se i sa tendencijom njenog povezivanja sa privredom i turizmom. Konstatovali smo da je za konstituiranje politike kulturne baštine u Bosni i Hercegovini nužno uspostaviti nadležna tijela za tu oblast, usvojiti propise kojima se uređuje sektor kulturne baštine, utvrditi model finansiranja sektora, te usvojiti strateške dokumente u kojima bi se utvrdile smjernice razvoja te oblasti za određeni period.

IZVORI

1. *Aneks 8 Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini – Sporazum o Komisiji za očuvanje nacionalnih spomenika*, dostupno na: <https://www.fmk.gov.ba/kultura/legislativa/bih/1.pdf> (pristupljeno 23. 03. 2021.)
2. Antolović, Jadran (2012), *GAP analiza zakonodavstva Bosne i Hercegovine u području kulture, Završni izvještaj*, dostupno na: <https://www.yumpu.com/xx/document/read/5180539/gap-analiza-zakonodavstva-bosne-i-hercegovine-u-podruaju> (pristupljeno 20. maja 2021. godine)
3. *Constitution of the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization*, adopted in London on 16th November 1945 (2018), UNESCO Basic Texts, UNESCO, edition 5; dostupno na: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000261751/PDF/261751eng.pdf.multi.page=6> (pristupljeno 29. 01. 2021.);
4. *European Cultural Convention*, Paris (1954), dostupna na: http://icomosu.ba/pdf/medjunarodni_dokumenti/1954_Europska_konvencija_o_kulturi.pdf (pristupljeno 23. 03. 2021.)
5. *Konvencija o zaštiti arhitektonskog nasljeđa Evrope*, Granada (1985/2005) Evropske konvencije i preporuke u oblasti kulturnog nasljeđa, Kotor: EXPEDITIO – Centar za održivi prostorni razvoj
6. *Evropska konvencija o zaštiti arheološkog nasljeđa (revidirana)*, Valeta (1992), dostupna na: http://demo.paragraf.rs/demo/combined/Old/t/t2009_06/t06_0142.htm (pristupljeno 23. 03. 2021.)
7. *Konvencija o evropskim predjelima*, Firenca (2000/2005), Kotor: EXPEDITIO – Centar za održivi prostorni razvoj
8. *Okvirna konvencija Vijeća Evrope o vrijednosti kulturne baštine za društvo*, Faro (2005), dostupno na: http://www.bpkg.gov.ba/mo/media/uploads_mo/2013/02/Okvirna-konvencija-Vije%C4%87a-Evroe-o-vrijednosti-kulturne-ba%C5%A1tine-za-dru%C5%A1tvo.pdf (pristupljeno 23. 03. 2021.)
9. *Europska strategija za kulturnu baštinu u 21. stoljeću* (2017), Vijeće Evrope, 4; dostupna na: <https://min-kulture.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/kulturna%20ba%C5%A1tina/Europska%20strategija%20za%20kulturnu%20ba%C5%A1tinu%20u%2021.%20stolje%C4%87u.pdf> (pristupljeno 23. 03. 2021.)
10. *Impact of European Cultural Routes on SMEs' innovation and competitiveness* (2012) Council of Europe, dostupan na: <https://rm.coe.int/1680706995> (pristupljeno 23. 03. 2021.)

11. *Konvencija o mjerama za zabranu i sprečavanje nedozvoljenog uvoza, izvoza i prenosa svojine kulturnih dobara*, Pariz (2015) <http://kons.gov.ba/Publication/Read/konvencija-o-mjerama-za-zastitu-i-spre%C4%8Davanje-nedozvoljenog-uvoza-izvoza> (pristupljeno 23. 03. 2021.)
12. *Konvencija za zaštitu kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba*, Haag (1954/2010), UNESCO konvencije iz oblasti kulture, Ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine, Sarajevo
13. *Konvencija o mjerama za zabranu i sprečavanje nedopuštenog uvoza, izvoza i prijenosa vlasništva kulturnih dobara*, Pariz (1970/2010), UNESCO konvencije iz oblasti kulture, Ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine, Sarajevo
14. *Konvencija o zaštiti svjetske kulturne i prirodne baštine*, Pariz (1972/2010), UNESCO konvencije iz oblasti kulture, Ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine, Sarajevo
15. *Konvencija o zaštiti podvodne kulturne baštine*, Pariz (2001/2010), UNESCO konvencije iz oblasti kulture, Ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine, Sarajevo
16. *Konvencije o očuvanju nematerijalnog kulturnog nasljeđa*, Pariz (2003/2010), UNESCO konvencije iz oblasti kulture, Ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine, Sarajevo
17. *Konvencija o zaštiti i promoviranju različitosti kulturnih izraza*, Pariz (2005/2010), UNESCO konvencije iz oblasti kulture, Ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine, Sarajevo
18. *Odluka o Komisiji za očuvanje nacionalnih spomenika* (2001), Broj: 1-02-01-484/02, Sarajajevo; dostupna na: <https://www.fmks.gov.ba/kultura/legislativa/bih/24.pdf>(pristupljeno 23. 03. 2021.)
19. *Odluka o osnivanju Državne komisije za saradnju Bosne i Hercegovine sa Organizacijom Ujedinjenih nacija za obrazovanje, nauku i kulturu (UNESCO)* (2009), broj 198/09, Sarajevo,; dostupna na: http://unescobih.mcp.gov.ba/akti_komisije/?id=14366(pristupljeno 23. 03. 2021.)
20. *Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention* (2019), UNESCO, Intergovernmental Committee for the Protection of the World Cultural and Natural Heritage, dostupno na: <https://whc.unesco.org/en/guidelines/> (pristupljeno 23. 03. 2021.)
21. *Svjetska (univerzalna) konvencija o autorskom pravu*, Pariz (1971/2010), UNESCO konvencije iz oblasti kulture, Ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine, Sarajevo

LITERATURA

1. Bell, David, Kate Oakley (2014), *Cultural Policy*, Routledge, London
2. Bouchenaki, Mounir (2003), "The Interdependency of the Tangible and Intangible Cultural Heritage", ICOMOS 14th General Assembly and Scientific Symposium, *Place – memory – meaning: preserving intangible values in monuments and sites*, 27–31 oct, Victoria Falls, Zimbabwe, 1-5.
3. Deranja Crnokić, Anuška (2017/2018), "Evropska godina kulturne baštine 2018", *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske*, broj 41/42, 131-134.
4. Hristova, Svetlana (2017), "The European Model of Cultural Heritage Policy", *Zarządzanie w Kulturze*, 18(1), 1-16.
5. Compston, Hugh (2004), "Introduction: The Nature of Public Policy in Britain, France and Germany", In: Compston Huges, (ed.) *Handbook of Public Policy in Europe. Britain, France and Germany*, Palgrave Macmillian, New York, 1-13
6. Jelinčić, Daniela Angelina (2010), *Kultura u izlogu*, MEANDARMEDIA, Zagreb
7. Klamer, Arjo, Anna Mignosa, Lyudmila Petrova (2013), "Cultural heritage policies: A comparative perspective", Ilde Rizzo and Anna Mignosa (eds.), *Handbook on the economics of cultural heritage*, Edward Elgar Publishing, 37-86.
8. Kodrić Zaimović, Lejla (2021), *Baštinske studije. Od moderne do post-digitalne kulture*, Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine, Sarajevo
9. Kujundžić, Enes (2011), *Humanistička baština, institucije memorije i digitalno doba*, Hamidović, Tuzla
10. Pančić Kombol, Tonka (2006), "Kulturno nasljeđe i turizam", *Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin*, 16-17, 211–226.
11. Petek, Ana (2012), "Što su hrvatske javne politike?", *Političke analize*, 11, 37-45.
12. Petković, Sofija (2019), *Menadžment kulturnih resursa u turizmu*, Univerzitet Singidunum, Beograd
13. Prnjat, Branko (2006), *Uvod u kulturnu politiku*, Stylos, Novi Sad
14. Šola, Tomislav (2014), *Javno pamćenje. Čuvanje različitosti i mogući projekti*, Zavod za informacijske studije Odsjeka za informacijske znanosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb
15. Tahirović, Emir, Ermin Kuka (2020), *Osnove javnih politika*, Univerzitet u Sarajevu - Fakultet za upravu, Sarajevo

16. Valderama, Fernando (1995), *A History of UNESCO*, UNESCO, dostupno na: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000101722/PDF/101722eng.pdf.multi> (pristupljeno 20. 05. 2021.)
17. Đukić-Dojčinović, Vesna (2001), "Politika kulturnog turizma: svetska iskustva razvojne strategije", *Kultura*, 102, 140-150.

INTERNET

1. <https://classic.europeana.eu/portal/en> (pristupljeno 09. 02. 2021.)
2. <https://www.britannica.com/topic/UNESCO> (pristupljeno 20. 05. 2021.)
3. https://ec.europa.eu/info/horizon-europe_en (pristupljeno 20. 05. 2021.)
4. https://ec.europa.eu/programmes/creative-europe/node_en (pristupljeno 23. 03. 2021.)
5. <https://ec.europa.eu/culture/cultural-heritage/funding-opportunities-cultural-heritage>
6. <https://en.unesco.org/countries/member-states> (pristupljeno 20. 01. 2021.)
7. <https://en.unesco.org/about-us/governance> (pristupljeno 20. 05. 2021.)
8. <http://kons.gov.ba/Content/Read/nadleznosti> (pristupljeno 23. 03. 2021.)
9. <http://www.mcp.gov.ba/Content/Read/nauka-i-kultura-po%C4%8Detna> (pristupljeno 23. 03. 2021.)
10. <https://whc.unesco.org/en/compendium/> (pristupljeno 20. 01. 2021.)
11. <https://whc.unesco.org/en/list/> (pristupljeno 9. 02. 2021.);
12. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000261751/PDF/261751eng.pdf.multi.page=6> (pristupljeno 23. 03. 2021.)
13. <http://www.unesco.org/new/en/culture/themes/illicit-trafficking-of-cultural-property/unesco-database-of-national-cultural-heritage-laws/frequently-asked-questions/definition-of-the-cultural-heritage/> (pristupljeno 20. 01. 2021.)
14. <http://unescobih.mcp.gov.ba/komisija/Default.aspx?id=14239> (pristupljeno 23. 01. 2021.)
15. http://unescobih.mcp.gov.ba/UNESCO_u_BiH/Default.aspx?id=14229 (pristupljeno 20. 05. 2021.)
16. <http://unescobih.mcp.gov.ba/spomenici/Default.aspx?id=14230> (pristupljeno 20. 05. 2021.)
17. https://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/mpk/PAO/PublishingImages/Pages/Zakoni_i_pravilnici_u_kulturi/%D0%A1%D1%82%

D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D0%B8%D1%98%D0%B0%20%D1%80%D0%B0%D0%B7%D0%B2%D0%BE%D1%98%D0%B0%20%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B5%202017-2022.pdf1 (pristupljeno 02. 03. 2021.)

18. http://www.mcp.gov.ba/attachments/bs_Migrirani_dokumenti/Sektor/Nauka_i_kultura/Nauka_i_kultura-dokumenti/strategija_kulturne_politike_u_bih.pdf (pristupljeno 15. 03 2021.)

ADVOCATING THE POLICY OF CULTURAL HERITAGE

Summary:

The necessity to establish a culture of public policy at all levels of state organization in Bosnia and Herzegovina stems from the dissatisfactory position of culture in society, as well as its marginalization. This paper focuses on the creation of a cultural heritage policy. Cultural heritage policy was chosen due to the importance of cultural heritage for Bosnia and Herzegovina and its population but also because of a non-existent solution for the prevention of its decay, devastation, and looting. Cultural heritage policy may be defined as a systemic and planned attitude of the state and its authorities towards the sector of cultural heritage. There is a need to create a cultural heritage policy, as a public sector policy arises in a moment of increased interest among international and national organizations of culture for studying the phenomenon of heritage. The importance of heritage is further increased due to its connections with the economy and tourism. The paper emphasizes that the creation of cultural heritage policy is conditioned by the existence of state/parastate authorities for the sector, by passing the regulations to arrange the sector of cultural heritage, by determining the model for financing the sector, and by adopting strategic documents determining the guidelines for the development of the sector.

Keywords: public policies; cultural policy; cultural heritage policy; advocating

Adresa autora
Author's address

Esad Delibašić
Univerzitet u Zenici
Filozofski fakultet
esadelibasic@gmail.com